

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักความเสียสละ
ของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

THE WAY OF LIFE QUALITY IMPROVEMENT BASED ON THE PRINCIPLE OF THE SACRIFICE
OF A BODHISATVA REGARDING TO THERAVADA BUDDHISM

พระมหาพิทักษ์ จิตตโสภโณ

Phramaha Phithak Cittasobhano

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

Ph.D. Student, Department of Buddhist Studies

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาอดิเดช สติวโร

Phramaha Adidej Sativaro

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: chitsopon@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 23 เมษายน 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 ธันวาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 20 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในสังคมปัจจุบัน โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในฝ่ายพระภิกษุและฝ่ายฆราวาส แล้วเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์นั้น เพื่อทำการวิเคราะห์ตีความหมาย และการสังเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมี 5 รูปแบบ คือ ความเสียสละทรัพย์ ความเสียสละบุตรธิดา ความเสียสละภรรยา ความเสียสละอวัยวะ และความเสียสละชีวิต และความเสียสละดังที่กล่าวมานั้นมี 3 ระดับบารมี คือ ทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมี

ด้านหลักธรรมเกี่ยวกับความเสียสละพบว่า มีธรรมหลักประกอบด้วย ทศบารมี และธรรมสนับสนุนซึ่งประกอบด้วย อกุศลมูล เบญจศีล เบญจธรรม สัทธา 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 บุญกิริยาวัตถุ 10 และด้านแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตพบว่าพระโพธิสัตว์ใช้หลักบารมี 10 ประการ ซึ่งประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี เป็นคุณธรรมหลักที่ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านกาย

และทรัพยากร ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา โดยใช้บารมีต่าง ๆ ได้แก่ ทานบารมี และศีลบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านกายและทรัพยากร เนกขัมมบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี และอธิษฐานบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ สัจจะบารมีและเมตตาบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคม ปัญญาบารมี และอุเบกขาบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านปัญญา

คำสำคัญ : ความเสียสละ, บารมี, คุณภาพชีวิต

ABSTRACT

This research article is for 1) to study the sacrifice of the Bodhisattva in Theravada Buddhism 2) to study the principles related to the Bodhisattva's sacrifice In Theravada Buddhism. 3) To propose ways of improving the quality of life by the principle of sacrifice of the Bodhisattva in today's society. By using the method of conducting qualitative research Study documents and use tools for interviews with experts in the monks and lay parties. And collecting information obtained from the documents and interviews to analyze, interpret and synthesis to present research results.

The findings show that there are 5 forms of the bodhisattva's sacrifice in the Theravada Buddhist scriptures, namely, : the sacrifice of wealth, children and daughters, Wife, organs, and life And there are 3 levels of perfection, namely : dāna-pārami, dāna-upapārami, and dāna-paramattha-pārami.

Regarding the study of the Dhamma principles relating to the sacrifice of the Bodhisattva, it is found that the main doctrine consists of the dāsa-pārami and supporting Dhammas consisting of the akusala-mula, panca-sila, panca-dhamma, the 4 sathā, the 4 Prohma-vihāra, the 4 Sangaha-vatthu, the 4 gharāvāsa-dhamma, and the 10 punna-Kiriya-vatthu, As for the suggestion of the improvement of the quality of life by the sacrifice of the Bodhisattva in today's society, it is found that 10 perfections consist of generosity, morality, renunciation, wisdom, effort, tolerance, truthfulness, resolution, loving-kindness, and equanimity. They are divided into 4 areas which are physical and resources, psychological, social, and intellectual. It is the practice by using various perfections, such as generosity and morality are used to improve the quality of life in physical and resources. While renunciation, effort, tolerance and resolution are used to improve the quality of life in the psychological arce. Then, truthfulness and loving-kindness are used to improve the quality of life in social area. Last wisdom and equanimity are used to improve the quality of life in intellectual area.

Keywords : Sacrifice, pārami, Quality of life

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมมนุษย์นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์รวมของบุคคลหลายประเภทซึ่งมีทั้งคนที่มีจิตใจดีชอบคิดดี พูดดี ทำดี และบุคคลที่มีลักษณะและการกระทำในทางตรงข้าม บางคนชอบช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เช่น บริจาค หรือสละความสุขของตนเพื่อให้ผู้อื่นได้มีความสุขพ้นจากความทุกข์ที่เขากำลังประสบอยู่ ซึ่งได้รับ

ความทุกข์ยากอันเกิดจากภัยธรรมชาติบ้าง เกิดจากการกระทำของตนเองและผู้อื่นบ้าง เช่น การประสบกับภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย ภัยจากความแห้งแล้ง เป็นต้น หรือความทุกข์ที่เกิดจากอุบัติเหตุหรือการกระทำของตนเองหรือผู้อื่น ซึ่งเมื่อบุคคลเหล่านั้นประสบกับเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว ผู้ที่มีจิตเมตตาตากรุณา ก็จะเข้ามาช่วยเหลือโดยการบริจาคสิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกแบ่งปันให้กับบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกันที่ประสบกับความลำบากนั้น ๆ ลักษณะแห่งการเสียสละเช่นนั้นในทางพระพุทธศาสนามีคำศัพท์อยู่หลายคำ เช่น ทาน จาโค บริจาคโค เป็นต้น (พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), 2546, หน้า 124) การเสียสละวัตถุสิ่งของและการเสียสละสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความจริงใจคือการเสียสละกิเลส (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551, หน้า 25) ทั้งในฐานะของนักบวชและในฐานะของประชาชนทั่วไป และในส่วนของประชาชนนั้นก็มิหลักของการเสียสละอยู่ทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นปกครอง ชนชั้นกลาง ชนชั้นล่าง ซึ่งจะต้องมีหลักธรรมะอันนี้เพื่อผดุงสังคมให้เกิดความสงบสุข ถ้าจะกล่าวถึงกิริยาที่จะให้เกิดความเสียสละนั้น ก็จะต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทางใจเป็นอันดับแรก ที่เรียกว่ามีจิตเมตตาตากรุณาเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้การกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นไปเพื่อบำบัดความทุกข์ยากให้ออกไปและเพิ่มพูนแทนที่ด้วยความสุขสมบูรณ์ให้สำเร็จลงได้ด้วยดี ในการบำเพ็ญความเสียสละนั้น จะต้องเป็นความเสียสละที่ประกอบด้วยปัญญาจึงจะเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลได้ เพราะทำให้เกิดผลที่ดีตามมา การศึกษาและปฏิบัติหลักธรรมข้อว่าด้วยความเสียสละ (จาคะ) ที่ถูกต้องจะทำให้มีทัศนคติในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวลดน้อยลงและเห็นความสำคัญในประโยชน์ส่วนรวมมากยิ่งขึ้น จะเห็นความทุกข์ยากของบุคคลที่มีฐานะต่ำกว่าตนเป็นเรื่องสำคัญ และทำการช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากนั้น

การบำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละประโยชน์สุขของตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองนั้น หลักจาละธรรม (ความเสียสละ) ย่อมสามารถที่จะเป็นเสมือนผู้นำที่บันดาลประโยชน์สุขให้เกิดแก่สังคมได้อย่างมากมาย ซึ่งหมายความว่าพุทธศาสนาสอนเรื่องความเสียสละในมิติของคุณธรรมไว้อย่างชัดเจน และมองถึงคุณค่าของการเสียสละว่าควรเสียสละเพื่อสิ่งใดและอย่างไรจึงจะเป็นการสมควร สมดังพุทธพจน์ว่า “นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะที่สำคัญ เมื่อจะรักษาชีวิต ก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละทั้งอวัยวะ ทรัพย์ และแม้แต่ชีวิตทั้งหมด” (ขุ.ชา.อสีติ. 28/470/177) ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงความเสียสละของพระโพธิสัตว์ซึ่งมีรูปแบบของการเสียสละในหลายแง่มุมตามลักษณะอาการที่ทําหน้าที่นั้น ๆ เช่น ความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในฐานะที่เป็นบิดากับบุตร ในฐานะเป็นอาจารย์กับศิษย์ ในฐานะเป็นข้าราชการกับพระราชา ในฐานะเป็นเจ้านายกับลูกน้องบริวาร ในฐานะเป็นสามีกับภรรยา หรือในฐานะเป็นนักบวชกับสาวก เป็นต้น ซึ่งในลักษณะที่แตกต่างกันของการทำหน้าที่หลากหลายเช่นนี้ ก็ทำให้มีรูปแบบของความเสียสละที่แตกต่างกันออกไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า พระโพธิสัตว์นั้นมีการบำเพ็ญบารมีด้วยการเสียสละเป็นที่ตั้งทั้งสิ้น อันอาจเรียกได้ว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตนั่นเอง

ในฐานะที่สังคมไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนาจึงควรที่จะได้นำเอาหลักการและรูปแบบของความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถที่จะมีพัฒนาการในด้านนี้ได้เพราะยังเป็นสังคมที่ยึดมั่นในระบบศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานอยู่ ดังจะเห็นได้จากอิทธิพลของการพึ่งเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกอันมีการบำเพ็ญทานบารมีหรือความเสียสละทุกอย่างของพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง และในสังคมไทยก็ยังมีแบบอย่างของการบำเพ็ญความเสียสละ เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างที่ประชาชนชาวไทยควรจะมีน้ำใจที่จะแบ่งปัน

เกื้อกูลกันและเสียสละต่อกันเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อันเป็นผลแห่งความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักการทางพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์นั่นเอง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเรื่องความเสียสละหรือจาคะเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความปรองดองในหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมพึงปฏิบัติต่อกันเมื่อมีการอาศัยอยู่ร่วมกัน ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบของความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทพร้อมทั้งหลักธรรมข้อว่าด้วยความเสียสละ ว่ามีความหมาย ลักษณะ ประเภท และระดับเป็นอย่างไร มีรูปแบบและการนำไปใช้อย่างไรในสังคมไทย และมีรูปแบบใดบ้างที่เป็นความเสียสละแท้หรือเป็นความเสียสละเทียม มีความเกื้อกูลต่อสังคมปัจจุบันอย่างไร และสามารถที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักการของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเสียสละของพระโพธิสัตว์
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในสังคมปัจจุบัน

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยเรื่องนี้จะมุ่งเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา งานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา งานวิจัย บทความทางวิชาการ ตลอดจนเอกสารและงานวิชาการอื่น ๆ

2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน โดยแบ่งออกเป็น สัมภาษณ์พระเถระผู้ทรงความรู้ 2 รูป และสัมภาษณ์นักวิชาการด้านศาสนา 2 ท่าน

4. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเสียสละ หมายถึง การแบ่งปัน การให้ความช่วยเหลือ การเผื่อแผ่เกื้อกูลด้วยจิตใจเมตตากรุณา เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และเพื่อการลดอัตตาตัวตน

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ที่ได้บำเพ็ญบารมี 10 ประการ ทั้งขั้นปรกต ขั้นพิเศษ และขั้นยิ่งยวดสูงสุด เพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พระพุทธศาสนาที่ยังคงยึดถือพระธรรมวินัยตามรูปแบบครั้งพุทธกาล ไม่ได้ยกเลิกสิกขาบทหรือข้อปฏิบัติใดๆ ออก ยึดถือตามมติข้อตกลงของพระเถระเมื่อครั้งทำสังคายนาครั้งที่หนึ่ง ซึ่งนิกายเถรวาทนี้ได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียง เช่น ไทย ลาว เมียนมาร์ กัมพูชา เป็นต้น

บารมี หมายถึง คุณความดีที่ควรบำเพ็ญ คุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่ มี 10 อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกจากกามคือการบวช) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา เรียกว่า ทศบารมี

คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่มีลักษณะดี ชีวิตที่ปราศจากโทษทั้งทางโลกและทางธรรม การใช้ชีวิตเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

5. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบผลการวิจัย โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

5.1 การศึกษาความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานในการทำความดีหรือบำเพ็ญบารมีเป็นลำดับขั้นตอนที่เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา และในบุญกิริยาที่กล่าวมานั้น ทาน (การให้) นับว่าเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งการทำความดี และถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเสียสละเพื่อบำเพ็ญคุณความดีของพุทธสาวกทั้งหลาย จนกระทั่งเป็นวิถีแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้หวังจะนำพาสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นจากโอฆะสงสาร พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติมีสถานะต่าง ๆ เช่น สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ หรือเทวดา ล้วนแล้วแต่มุ่งที่จะบำเพ็ญบารมีโดยมีความเสียสละเป็นที่ตั้งด้วยกันทุกภพชาติ และความเสียสละของพระโพธิสัตว์นั้นก็มีความสำคัญเป็นขั้นตอน นับตั้งแต่วัตถุสิ่งของอันเป็นสมบัติภายนอก อวัยวะร่างกาย ตลอดถึงชีวิตของตนเองเป็นที่สุด ดังที่ปรากฏในมหาสุตโสมชาดกที่ว่า “นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะที่สำคัญ เมื่อจะรักษาชีวิตก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละอวัยวะ และแม้แต่ชีวิตทั้งหมด” (ขุ.ชา.อสติ. 28/470/177)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเสียสละของพระโพธิสัตว์นั้นมี 5 รูปแบบ คือ 1) การเสียสละทรัพย์คือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ 2) การเสียสละบุตรธิดา 3) การเสียสละภรรยา 4) การเสียสละอวัยวะ และ 5) การเสียสละชีวิต และการเสียสละดังกล่าวมาทั้งหมดนั้นจัดเป็นทานบารมี ซึ่งมี 3 ระดับ คือ 1) ทานบารมี หมายถึงการเสียสละทรัพย์สมบัติคือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่ของภายนอกที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น 2) ทานอุปบารมี เป็นการเสียสละที่สูงกว่าทานบารมีเพราะเป็นการเสียสละที่ทำได้ยากกว่า เช่น การเสียสละอวัยวะของตน และ 3) ทานปรমัตถบารมี เป็นบารมีอย่างยอดเยี่ยมคือการเสียสละอย่างสูงสุด เช่น การสละชีวิต (ขุ.พุทธ. 33/15/776)

5.2 การศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเสียสละของพระโพธิสัตว์ พบว่า มีธรรมหลักอยู่ 2 ประการคือ 1) ปัญจมหาปริจาคะ ได้แก่การเสียสละที่ยิ่งใหญ่ 5 ประการคือ การเสียสละทรัพย์ การเสียสละบุตร การเสียสละภรรยา การเสียสละอวัยวะ และการเสียสละชีวิต พระโพธิสัตว์ผู้มุ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพระโพธิญาณย่อมยึดมั่นในหลักปัญจมหาปริจาคะบำเพ็ญทานบารมีทุกระดับชั้น จนในพระชาติสุดท้ายที่เกิดเป็นพระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่างยิ่งใหญ่จนสามารถเสียสละได้กระทั่งบุตรและภรรยา เป็นต้น 2) ทศบารมี ได้แก่บารมี 10 ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา และยังมีธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนในการบำเพ็ญบารมีคือความเสียสละของพระโพธิสัตว์อีกหลายอย่าง เช่น

1. กุศลมูล 3 ได้แก่ อโลภะ การไม่โลภ อโทสะ ไม่โกรธ อโมหะ ไม่หลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอโลภะธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ช่วยให้พระโพธิสัตว์ยินดีในการสละโดยปราศจากความหวงแหนยึดติดในวัตถุสิ่งของอันเป็นสมบัติภายนอก

2. เบญจศีล 5 ได้แก่ ศีล 5 ประการ มีเจตนางดเว้นจากการฆ่า การลักขโมย การประพฤติดนินทา การพูดเท็จ และการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น

3. เบญจธรรม 5 ได้แก่ ธรรม 5 ประการที่เป็นข้อพึงประพฤติเมื่อได้ละเว้นจากการประพฤติดนินทา 5 แล้ว ได้แก่ การมีเมตตากรุณา มีสัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และการมีสติสัมปชัญญะ

4. สัทธา 4 ประการ ได้แก่ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกาตาสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา ในบรรดาสัทธาทั้ง 4 ประการนี้ ย่อมรวมลงในตถาคตโพธิสัทธาซึ่งจะเป็นต้นแบบให้พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

5. พรหมวิหาร 4 ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานในการบำเพ็ญบารมี

6. สังคหวัตถุ 4 ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตตา ธรรมทั้ง 4 ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อการเสียสละและการบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์อันเป็นวิถีทางแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

7. ขรรวาสธรรม 4 ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ชันติ และ จาคะ พระโพธิสัตว์ผู้มุ่งบำเพ็ญบารมีต้องประกอบด้วยขรรวาสธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมที่จะช่วยฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ทำให้เกิดความมุ่งมั่นและมั่นคงในการทำความดีเพื่อบรรลุถึงพระโพธิญาณ

8. บุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ ได้แก่ ทานมัย สีสัมมัย ภาวนามัย อปายณมัย เวยยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธัมมัสสวนมัย ธัมมเทศนามัย และ ทิฏฐชุกัมม ธรรมทั้ง 10 ประการนี้ซึ่งเริ่มต้นด้วยการเสียสละ การบำเพ็ญความดีอันเป็นปรหิตประโยชน์ และสุดท้ายคือการปรับทัศนคติให้ถูกต้อง ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่จะช่วยสนับสนุนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทั้งที่เป็นธรรมหลักและธรรมสนับสนุนย่อมส่งเสริมและเกื้อกูลให้การบำเพ็ญทานบารมีคือการเสียสละตลอดถึงบารมีธรรมอื่น ๆ ของพระโพธิสัตว์มีความสมบูรณ์ทั้ง 3 ระดับ คือระดับบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี

5.3 การเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักความเสียสละของพระโพธิสัตว์ในสังคมปัจจุบันพบว่า บารมี 10 ประการ เป็นคุณธรรมที่สำคัญที่พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะต้องบำเพ็ญให้ครบถ้วนทั้ง 10 ประการและสมบูรณ์แบบทั้ง 3 ระดับขั้นเพื่อที่จะได้บรรลุพระโพธิญาณ(พัฒน์ เพ็งผลา, 2554, หน้า 177) การบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการนั้นจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ บารมี 10 ประการนั้นประกอบด้วย

1. ทานบารมี การเสียสละแบ่งปันวัตถุสิ่งของทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ เพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือ อันเป็นการสร้างไมตรีและก่อให้เกิดความปรองดองสมัคสมานต่อกัน

2. ศีลบารมี การทำตัวให้เป็นผู้มีความเรียบร้อยทางกายและทางวาจา ไม่ทำความผิดหรือก่อโทษแก่ผู้อื่นทั้งทางกายและทางวาจา

3. เนกขัมมบารมี การแสวงหาความสงบทางกายและจิตใจด้วยการออกบวช หรือการเว้นจากบาปอกุศล เช่น การหมกมุ่นในกามสุข เป็นต้น

4. ปัญญาบารมี การแสวงหาความรู้ และการสร้างทัศนคติที่ถูกต้องตามความเป็นจริงโดยอิงอาศัยหลักเหตุและผล

5. วิริยบารมี มีความพากเพียร ความขยันและกล้าหาญในการทำงานและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมและปราศจากโทษ

6. ชันติบารมี มีความอดทน อดกลั้น ไม่ตกไปในอำนาจของอารมณ์ฝ่ายต่ำ พิจารณาตามเหตุและผล มีสติตั้งมั่นอยู่เหนืออารมณ์ที่ไม่ดี เช่น ความฉุนเฉียวขัดเคืองใจ เป็นต้น

7. สัจจะบารมี ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงจังและมุ่งมั่นในหน้าที่การงานและความรับผิดชอบของตน

8. อธิษฐานบารมี มีความมั่นคง ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่จะทำ มีจิตใจมั่นคงแน่วแน่ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน และดำเนินการไปอย่างมีจุดหมายทำให้เกิดความสำเร็จ

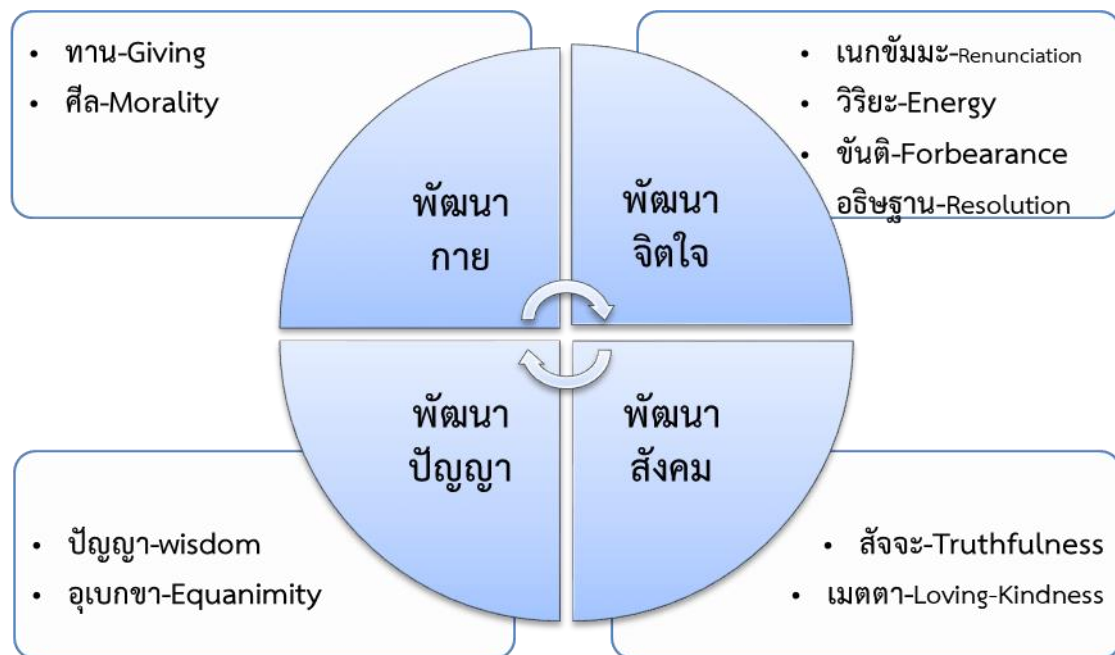
9. เมตตาบารมี มีจิตใจอ่อนโยน ประกอบด้วยความเมตตาปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุขปราศจากความทุกข์

10. อุเบกขาบารมี การมีจิตใจเที่ยงตรง ไม่โอนเอนไปตามโลกธรรมทั้ง 8 รู้จักให้อภัย ปล่อยวาง และมองโลกตามความเป็นจริง

บารมีทั้ง 10 ประการนี้ มีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกายและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา

บารมี 10 ประการนั้น นำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ดังนี้คือ ทานบารมี และศีลบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านกายและสิ่งแวดล้อม เนกขัมมบารมี วิริยบารมี ชันติบารมี และอธิษฐานบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ สัจจะบารมีและเมตตาบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคม ปัญญาบารมี และอุเบกขาบารมี ใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านปัญญา

บารมี 10 ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกิดจากการสั่งสม โดยอาศัยปัญญาพิจารณาให้เห็นคุณค่าในบารมีด้านต่าง ๆ ซึ่งในระดับของบุคคลต้องบำเพ็ญบ่อย ๆ เพื่อให้เห็นคุณค่าและได้รับผลที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต ในระดับสังคมต้องกำหนดลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแบบแผนในการพัฒนาชาติบ้านเมือง และกระทำให้มีผลบังคับใช้ตลอดถึงการส่งเสริมให้เป็นค่านิยมของคนในสังคมจึงจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมโดยรวมให้สูงขึ้นไปได้โดยลำดับได้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักความเสียสละตามแนวทางบารมี 10

6. ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เห็นถึงประเด็นการวิจัยที่สามารถจะนำไปพัฒนาต่อยอดและประยุกต์กับการพัฒนาสังคมในลักษณะต่าง ๆ และคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์สำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไปด้วย

1) ควรนำหลักแนวคิดเรื่องความเสียสละไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมโดยมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย การวางแผนการทำงาน มีการประชุม วิเคราะห์และอภิปรายผลถึงสาเหตุของสภาพและปัญหาสังคมเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขอย่างมีระบบร่วมกับหน่วยงานของรัฐและท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กำหนดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2) ความเสียสละเป็นเรื่องของความสมัครใจของบุคคล ยังเป็นคุณธรรมในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลคนหนึ่ง มีผลกระทบต่อคนเป็นจำนวนมาก แต่จะอย่างไรให้ความเสียสละนั้นกลายเป็นค่านิยมของสังคม ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วย หากพัฒนาต่อยอดไปในระดับมหัพภาคก็จะทำให้สังคมปราศจากคนที่เห็นแก่ตัวอย่างสิ้นเชิง มีผลทำให้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลดน้อยถอยลงตามลำดับด้วย

3) ทศบารมี 10 ประการ เป็นแนวทางการเสียสละของพระโพธิสัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต กลายเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดของโลกตามคติทางพระพุทธศาสนา เราสามารถนำบารมีข้อใดข้อหนึ่งพัฒนาเป็นจุดแข็งของคนภายในชาติได้ โดยพิจารณาประชากรภายในชาติว่ามีคุณสมบัติใดที่ขัดขวางทำให้ชาติพัฒนาล่าช้าแล้วจะนำบารมี 10 ข้อใดที่ควรนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประชากรของชาติในแต่ละช่วงเวลาก็จะเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล

4) ปัจจุบันมีองค์กรการกุศลต่าง ๆ เช่น ชมรม สมาคม และมูลนิธิ เป็นต้น โดยได้มีการนำแนวคิดเรื่องความเสียสละไปเป็นพื้นฐานในการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์โดยไม่หวังผลกำไรและสิ่งตอบแทน การกระทำดังกล่าวนี้จัดว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีในรูปขององค์กรเอกชน โดยการขยายแนวคิดจากหนึ่งคนเป็นกลุ่มคนในวงกว้าง ส่วนที่อยู่ในแนวทางของทศบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญนั้นสามารถที่จะจัดหมวดหมู่ได้ว่า องค์กรการกุศลใดมีความโดดเด่นในด้านใดบ้างในทศบารมี 10 ประการนั้น

5) คณะสงฆ์สามารถนำผลการวิจัยเรื่องการเสียสละของพระโพธิสัตว์ไปพัฒนาต่อยอดโดยบรรจุเข้าในหลักสูตรบาลี กำหนดให้ผู้สอบผ่านระดับสูง เช่น ป.ธ. 9 ต้องเสียสละตนสอนบาลีแก่สำนักเรียนตามที่คณะสงฆ์กำหนดก่อนการเข้ารับ ป.ธ. 9 และนิยัตติประจำ เพื่อเป็นแบบอย่างและพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรในด้านพระพุทธศาสนาให้มีความเสียสละ ซึ่งจะเป็นบุคคลต้นแบบของความเสียสละต่อไป

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: บริษัท

เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2546). **สัททนีติ ธาตุมาลา**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์.

พัฒน์ เพ็งผลา. (2554). **วิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก**. กรุงเทพฯ:

โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์.